

Pető Bálint (szerk.)

Sajtó és nyilvánosság a Délvidéken, a Partiumban és Erdélyben

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 10.

Absztrakt kötet

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN, A PARTIUMBAN ÉS ERDÉLYBEN

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 10.

ABSZTRAKT KÖTET

**SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN,
A PARTIUMBAN ÉS ERDÉLYBEN**

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 10.

ABSZTRAKT KÖTET

Szerkesztette:

Pető Bálint

A Délvidék Kutató Központ, a Délvidéki Szemle folyóirat, a SZAB Délvidék Kutató Központ
Munkabizottsága és az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar által szervezett
nemzetközi történettudományi és művelődéstörténeti konferencia,
2025. december 4., Szeged,
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar.

ISBN 978-963-648-079-0 (pdf)

Felelős kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Együttműködő partner:

Szeged, 2025

A KONFERENCIA PROGRAMJA

2025. december 4. (csütörtök)

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Főépület, Békési Imre Terem

8.30 – Regisztráció

8.45–9.00 Megnyitó

9.00–10.00

Zakar Péter: *Egy tehetséges újságíró bukása. Szilágyi Ferenc Kolozsváron*

Pető Bálint: *Mailáth György országbíró meggyilkolása, a korabeli sajtó tükrében*

Kovács Kálmán Árpád: *A délvidéki református ébredés sajtónyilvánossága (1881–1914)*

10.00–11.00

Bárany Zsófia: *„[...] hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák” – Felekezeti feszültségek 1848-ból*

Klestenitz Tibor: *A Szegeden rendezett országos katolikus nagygyűlés (1909) sajtórepresentációja*

Dede Franciska: *„... gyáva, nevetlen tökfilkónak deklarálom”. Az Arad és Vidéke és az Aradi Közlöny szerkesztőjének párba 1890-ben*

11.00–12.00

Gyáni Gábor: *A kultúr- és mentalitástörténet regionalizmusa*

Verók Attila: *„Ifjú századok” – „öreg századok”. Az erdélyi szász sajtóügy mozgalmas évszázadai*

Veres Emese-Gyöngyvér: *Vonat közeleg Brassó vármegyéből. Menekülés Torontálba és Bácskába a román betörés nyomán*

12.00–13.00 Szendvicsebéd

13.00–15.00

Döbör András: *A sajtó helyzete Magyarországon a Trianon előtti évtizedben*

Forró Lajos: *Magyarországi emberek, sorsok a XX. század első felében a helyi sajtó tükrében*

Fejős Sándor: *A vajdasági magyar filmkultúra kibontakozása a korabeli helyi sajtó tükrében*

Domonkos Ádám: *A két világháború közötti időszak magyar egyesületi élete a Vajdaságban, a sajtó tükrében*

Fábián Borbála: *Türr István a Bácskában – a délvidéki sajtó mint elsődleges forrás*

Tóth Marcell: *Vélt, valós, vágyott(?) – a terror és színei a világtól elvágott szegedi sajtóban*

Gorcsa Oszkár: *Egy válság krónikája. Az első világháború a nagybecskereki Torontál tükrében*

15.00–15.30 Kávészünet

15.30–17.30

Bíró-Balogh Tamás: *Az utolsó magyar lantos. Török János, a vásár hírmondója*

Forgács Hajnalka: *Ghyczy Ignác hírlapgyűjteménye*

Károly Adrienn: *Újfajta szerepben – az első (fény)képek a szabadkai hírlapokban (1891–1919)*

Petheő Attila: *Kommunistaellenesség a két világháború közötti felvidéki egyházi sajtóban*

Nagy Angelika: *A katolikus egyház szerepe Elek társadalmi és kulturális életében 1900–1960 között*

Medgyesi Konstantin: *A magyar Pimpernel? A magyar Forrest Gump? A tömegkommunikáció címkéi a szegedi autójavító műhely volt vezetőjéről*

Rácz Márk: *A szegedi József Attila Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Tanszékcsoportjának eseményei a Délmagyarország című lap tükrében*

ABSZTRAKTOK

BÁRÁNY ZSÓFIA

kutató, tudományos munkatárs – MNMKK Országos Széchényi Könyvtár, Lipták Dorottya
Sajtótörténeti Kutatócsoport

„[...] hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák” – Felekezeti feszültségek 1848-ból

1848. április 7-én gróf Batthyány Lajos miniszterelnök vezetésével megalakult az első független, felelős magyar kormány, amelyben báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterként vállalt szerepet. Több egyházi személy, így például Erdélyi Vazul nagyváradi görögkatolikus püspök élénk kapcsolattartást kívánt fenntartani a minisztériummal, feltehetőleg nem véletlenül. Már az első leveleiből kitűnnek a nemzetiségi összetűzések, hiszen a teljes helységeket érintő unió, azaz az ortodoxia Rómához való visszatérésének, térítésének kérdése a nemzetiségi kérdést is magába foglalta. „[...] e napokban vett tudósítás szerint, a nemegyesültek minden igyekezetüket oda irányzandók; hogy Vallásomat a Bánátból egészen kiirtsák” – panaszkolta helyzetét Erdélyi már április végén. Májusi pásztorlevelében pedig „a magyar nemzet iránti testvéri szeretetre s a honfrierények terjesztésére” intette és buzdította papjait.

De nem csupán a katolikusoknak akadtak gondjai a déli területeken. Júniusban arról értesült a miniszter, hogy a református vallásra való áttérést a katonai vezetők akadályozzák arra hivatkozva, hogy a vallásügyi törvények a határvidékre nem vonatkoznak. A problémát a sajtóban megjelenő miniszteri rendelettel igyekeztek volna orvosolni. Arra is akadt azonban példa, amikor a felekezeten belüli nézeteltérést kellett volna rendezni, amely konfliktust csak tovább mélyítette a témához kapcsolódó újságciikk. Az előadás az ezekhez hasonló, a Délvidékhez kapcsolódó felekezeti feszültségekbe kíván bepillantást engedni, különös tekintettel az érdeklellentétek nyilvánosságban való megjelenéseire.

Kulcsszavak: nemzetiségek, Délvidék, Bánát, felekezeti feszültségek, sajtó

“[...] to eradicate my Religion entirely from the Banat” – Sectarian tensions from 1848.

On 7 April 1848, under the leadership of Prime Minister Count Lajos Batthyány, the first independent and responsible Hungarian government was formed, in which Baron József Eötvös took on the role of Minister of Religion and Public Education. Several church figures — for example Vazul Erdélyi, Greek Catholic Bishop of Nagyvárad — sought to maintain active contact with the ministry, presumably not by chance. Already his first letters reveal ethnic clashes, since the question of the union affecting entire communities — that is, the return and conversion of Orthodoxy to Rome — also encompassed the issue of nationality. “[...] according to information received in recent days, the non-united are directing all their efforts towards eradicating my Religion entirely from the Banat,” Erdélyi complained of his situation as early

as the end of April. In his pastoral letter of May he admonished and encouraged his priests “to fraternal love toward the Hungarian nation and to the spread of patriotic virtues.”

But it was not only Catholics who faced problems in the southern regions. In June, the minister was informed that conversion to the Reformed faith was being obstructed by military leaders, who argued that laws on religious matters did not apply to the borderlands. They sought to remedy the problem by issuing a ministerial order published in the press. There were, however, also cases in which disagreements within a denomination had to be settled, conflicts that were only further deepened by newspaper articles related to the issue. The lecture aims to offer insight into similar denominational tensions connected to the Southern Lands, with particular attention to the public appearances of these conflicting interests.

Keywords: nationalities, Southern Region, Banat, denominational tensions, press

DEDE FRANCISKA

kutató, tudományos munkatárs – MNMKK Országos Széchényi Könyvtár, Lipták Dorottya
Sajtótörténeti Kutatócsoport

„... gyáva, neveletlen tökfilkónak deklarálom”. Az Arad és Vidéke és az Aradi Közlöny szerkesztőjének párbaja 1890-ben

„Tegnap hireink közt említve volt, hogy az »Aradi Közlöny« felelős szerkesztője: Vásárhelyi Béla pisztolypárbajban súlyosan, sőt veszélyesen megsebesíté az »Arad és vidéke« szerkesztőjét: Méray-Horváth Károlyt” – adott hírt az egész országban figyelmet keltő esetről a Fővárosi Lapok 1890 novemberében. Bár a korszakban a párbaj az újságírók között sem számított ritkaságnak, ez az eset több okból is felkelthette a közönség érdeklődését. Egyrészt az egyik fél súlyosan megsebesült, ami nagy részvétet keltett országszerte, másrészt a lovagias ügy kiváltó oka is indokolta a kiemelt figyelmet, hiszen az egy hónappal korábban, ünnepélyes keretek között felavatott aradi emlékszoborral és alkotójával, Zala Györggyel volt kapcsolatos.

A XIX. század második fele az emlékműállítások és emlékszobrok időszaka volt. Az aradi vértanúk emlékszobrára már a kiegyezés évében megindult a gyűjtés és adakozás, megalakult a szoborbizottság, majd kiírták a pályázatot is. A nyertes Huszár Adolf azonban a szobor elkészülte előtt elhunyt, így Zala György fejezte be az emlékművet, amelyet 1890. október 6-án avattak fel hatalmas érdeklődés mellett. Az eseményről a kezdetektől részletesen tudósítottak a lapok. Az ünnepi hangvételt azonban hamar felváltotta a kritika. Az átvevőbizottság a megvalósítás néhány pontját illetően kifogást emelt, amiről tudósított a sajtó, és az ügyből (országos) sajtóháborúság kerekedett, amelyben a fent említett két lap is aktívan részt vett. Esetükben a véleménykülönbség és az egyre élesebb hangú polémia végül összecsapáshoz vezetett.

Az előadás a szobor körüli viták és a párbaj történetét ismerteti mindenekelőtt a két lap írásai tükrében, de kitekintéssel néhány további beszámolóra is.

Kulcsszavak: Arad és Vidéke, Aradi Közlöny, Méray-Horváth Károly, Vásárhelyi Béla, párbaj

“... I declare him a coward, boorish imbecile”. The duel between the editors of Arad és Vidéke and Aradi Közlöny in 1890

“Yesterday’s news mentioned that the editor-in-chief of the ‘Aradi Közlöny’, Béla Vásárhelyi, seriously and even dangerously wounded the editor of ‘Arad és vidéke’, Károly Méray-Horváth,’ in a pistol duel,” reported the Fővárosi Lapok in November 1890 about the incident that attracted attention throughout the country. Although duels among journalists were not uncommon in the era, this incident may have aroused public interest for several reasons. On the one hand, one of the parties was seriously injured, which aroused great sympathy throughout the country, and on the other hand, the cause of the chivalrous affair also justified the special attention, as it was related to the Arad memorial statue and its creator, György Zala, which had been ceremonially inaugurated a month earlier.

The second half of the 19th century was a period of memorials and memorial statues. Collections and donations for the Arad Martyrs' Memorial Statue began in the year of the Compromise, a statue committee was formed, and a competition was then announced. However, the winner, Adolf Huszár, died before the statue was completed, so György Zala completed the monument, which was inaugurated on October 6, 1890, amid great interest. The event was covered in detail in the newspapers from the beginning. However, the celebratory tone was soon replaced by criticism. The acceptance committee raised objections to some points of the implementation, which were reported in the press, and the matter turned into a (national) press war, in which the two aforementioned newspapers also actively participated. In their case, the difference of opinion and the increasingly sharp polemic finally led to a clash.

The presentation presents the history of the debates surrounding the statue and the duel, primarily through the writings of the two newspapers, but also with an eye to some additional reports.

Keywords: Arad és Vidéke; Aradi Közlöny; Méray-Horváth Károly; Vásárhelyi Béla; duel

DOMONKOS ÁDÁM

PhD-hallgató – SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi
Doktori Iskola

A két világháború közötti időszak magyar egyesületi élete a Vajdaságban, a sajtó tükrében

Előadásomban a két világháború közötti vajdasági magyar egyesületi élet bizonyos aspektusait mutatom be röviden a korabeli sajtótermékek vizsgálata és levéltári kutatómunka alapján. Tárgyalom a korszakra jellemző személyegyesülési formák különböző jellegű tevékenységeit és a működési feltételeket. Elemzem az egyesületi munka kulturális és szociális szerepét és a kisebbségi magyar egyesületi vezetők magatartását. Rámutatok a civil szervezetek aktivitásának alakulására a belső periodizációs tagolások keretrendszerében.

Kulcsszavak: magyar kisebbség, egyesület, civil szervezet, Vajdaság, kulturális és szociális szerep

Hungarian community life in Vojvodina between the two world wars, as reflected in the press

In my lecture, certain aspects of the associative life of Hungarians in the Vojvodina between the two World Wars are briefly presented on the basis of examinations of contemporary press materials and archival research. The various activities and operational conditions of the forms of personal associations characteristic of the period are discussed. The cultural and social roles of associative work, as well as the behavior of minority Hungarian association leaders, are analyzed. Attention is drawn to the development of the activity of civil organizations within the framework of internal periodization.

Keywords: Hungarian minority, association, civil organization, Vojvodina, cultural and social role

DÖBÖR ANDRÁS

egyetemi docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Délvidék Kutató Központ

A sajtó helyzete Magyarokánizsán a Trianon előtti évtizedben

A Tisza Kálmán kormányának bukását (1890) követő évtizedekben változások álltak be a magyar újságok kiadásában, az üzleti szempontok váltak mindinkább a meghatározóvá. Megjelent a tömegsajtó, majd a bulvársajtó, a lapok üzleti szempontúak lettek, a hírek nem csupán hasznosnak, de szenzációsak is kellett bizonyulnia.

A Tisza Kálmán bukása utáni kormányok időszakában 1890-1910 között alapították a legtöbb lapot a Délvidéken, kormánypárti és ellenzéki politikai lapokat, de a pártlap mellett mind nagyobb számban jelennek meg a helyi városi olvasóközönséget megszólító, független lapok. Az ilyen újságok elsősorban a helyi közösség tájékoztatására fókuszáltak, fennmaradásuk a tulajdonosuk ügyességén és a helyi közösség gazdasági erején múlt. E lapok közül kiemelhető az 1909-ben Magyarokánizsán alapított Kanizsai Újság, és az 1911-ben alapított Kanizsai Ellenőr.

Előadásomban e lapok társadalmi hátterének, illetve hírszerzőanyagának tartalmi és statisztikai vizsgálatát szeretném bemutatni, amelyek eredményeképpen megállapítható, hogy a helyi közélet és gazdaság hírei, eseményei, és természetesen a bulvárhírek, a botrányok és bűnügyek váltak vezető témává. A lapok elsősorban a helyi közösséget a helyi hírekkel tájékoztatták és szórakoztatták, a lapot fenntartó tulajdonosok érdekeit képviselték, valamint a várossá vált Magyarokánizsa társadalmi modernizációjában is kiemelt szerepet játszottak.

Kulcsszavak: sajtótörténet, médiatörténet, Délvidék, Magyarokánizsa, Kanizsai Újság, Kanizsai Ellenőr

The situation of the press in Magyarokánizsa in the decade before Trianon

In the decades following the fall of the government of Kálmán Tisza (1890), changes occurred in the publishing of Hungarian newspapers, business considerations became increasingly decisive. The mass press appeared, then the tabloid press, the papers became business-oriented, the news had to prove not only useful, but also sensational.

During the period of the governments after the fall of Kálmán Tisza, most newspapers were founded in the Southern Region between 1890 and 1910, both pro-government and opposition political papers, but in addition to the party press, independent papers addressing the local urban readership appeared in increasing numbers. Such newspapers focused primarily on local information, and their survival depended on the skill of their owners and the economic strength of the local community. Among these newspapers, the Kanizsai Újság, founded in Magyarokánizsa in 1909, and the Kanizsai Ellenőr, founded in 1911, are worth highlighting.

In my presentation, I would like to present a content and statistical examination of the social background and news content of these newspapers. The results show that events of local public life, economy, tabloid news, scandals and criminal cases became the leading topics. The newspapers primarily informed and entertained the local community with local news,

represented the interests of the owners who maintained the newspaper, and also played a prominent role in the social modernization of Magyarakanizsa, which had become a city.

Keywords: press history, media history, Délvidék, Magyarakanizsa, Kanizsai Újság, Kanizsai Ellenőr

Türr István a Bácskában – a délvidéki sajtó mint elsődleges forrás

200 évvel ezelőtt Baján született Türr István altábornagy, szabadságharcos, politikus, világpolgár, utazó, író. Az 1848-49-es szabadságharcban való részvétele miatt nem térhetett haza, csak a kiegyezés után. Gonda Béla Türr tábornok című művében az 1867-es hazalátogatásáról csak annyit ír, hogy Baján díszpolgárrá választották. A Ferenc-csatorna újjáélesztése és a Baja-bezdáni tápcsatorna megépítése a mai napig őrzik a nevét, nemcsak a Türr István-zsilip Óbecsén. Csatornaépítései mellett ritkán emlegetik, hogy a felnőttoktatás magyarországi történetében is fontos szerepet játszott. A népoktatási körök alakításáról szóló felhívását szülővárosában adta ki, és az első körök megalakulását a Bácskában Türr István látogatásai is segítették.

Előadásomban az 1867-es hazalátogatását és a későbbiekben a korabeli délvidéki sajtó cikkei, hírei alapján mutatom be. Az 1860-as években nem jelent meg magyar nyelvű hírlap a Bácskában. Az 1870-es évek elején Szabadkán, majd 1874 után több városban is indult lap. Baján az 1860-as betiltás után, csak 1874-től volt ismét rendszeresen helyi lap. A reformkor óta számos bácskai tudósító az országos lapokban is hírt adott az itteni eseményekről.

Kulcsszavak: Türr tábornok, Bácska, 1867, Ferenc-csatorna, felnőttoktatás, délvidéki sajtó

Stephen Türr in Bácska - the southern press as the primary source

200 years ago, Lieutenant General István Türr, freedom fighter, politician, cosmopolitan, traveler, and writer, was born in Baja. Due to his participation in the 1848-49 War of Independence, he was unable to return home until the Settlement Compromise of 1867. In his work entitled General Türr, Béla Gonda writes only that he was given the freeman of Baja during his visit home in 1867. The revival of the Franz Canal and the construction of the Baja-Bezdán supply canal still bear his name today, as does the István Türr lock in Óbecse. In addition to his canal construction projects, it is rarely mentioned that he also played an important role in the history of adult education in Hungary. He published his call for the formation of public education circles in his hometown, and Stephen Türr's visits to Bácska also helped establish the first public education circles there.

In my presentation, I will discuss his visit home in 1867 and subsequent visits based on articles and news reports from the contemporary press in the southern region. In the 1860s, there were no Hungarian-language newspapers in Bácska. In the early 1870s, a newspaper was launched in Subotica, followed by several other cities after 1874. In Baja, after the newspaper was banned in 1860, there was no regular local newspaper until 1874. Since the age of reform, numerous reporters from Bácska have also reported on local events in national newspapers.

Keywords: General Türr, Bácska, 1867, Franz Canal, adult education, southern press

FEJŐS SÁNDOR

főiskolai docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Délvidék Kutató Központ

A vajdasági magyar filmkultúra kibontakozása a korabeli helyi sajtó tükrében

Az előadás a vajdasági magyar filmkultúra korai kibontakozását vizsgálja az 1910 és 1930 közötti időszakban, a helyi sajtó tükrében. A korabeli magyar nyelvű lapok nem csupán beszámoltak a mozik működéséről és a vetített filmekről, hanem aktívan alakították a közönség filmhez fűződő viszonyát. Hírek, beszámolók és publicisztikák jól mutatják, hogyan jelent meg a film mint modern médium a délvidéki magyar közösség mindennapjaiban, és miként segítették elő egy sajátos, regionális filmkultúra megszületését. Az előadás rámutat, hogy a helyi sajtó meghatározó szerepet játszott a délvidéki magyar mozgóképkultúra kialakulásában.

Kulcsszavak: vajdasági magyar filmtörténet, helyi sajtó, Délvidék, regionális kultúra

“The Development of Hungarian Film Culture in Vojvodina as Reflected in the Contemporary Local Press”

The presentation examines the early development of Hungarian film culture in Vojvodina between 1910 and 1930, as reflected in the local press. Contemporary Hungarian-language newspapers not only reported on the operation of cinemas and film screenings but also actively shaped the audience's relationship with cinema. News items, reports, and opinion pieces illustrate how film emerged as a modern medium in the daily life of the Hungarian communities in the region, and how they contributed to the emergence of a distinct regional film culture. The presentation highlights that the local press played a decisive role in the formation of Vojvodina's Hungarian cinematic culture.

Keywords: Hungarian film history in Vojvodina, local press, Vojvodina, regional culture

FORGÁCH HAJNALKA

könyvtáros – Országgyűlési Könyvtár

PhD-hallgató – SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi
Doktori Iskola

Ghyczy Ignác hírlapgyűjteménye

Előadásomban Ghyczy Ignác (1799–1870) komáromi könyvgyűjtő, Esterházy-uradalmi gazdatiszt és országgyűlési képviselő hírlapgyűjteményét mutatom be. Ghyczy Ignác tematikailag és nyelvileg rendkívül összetett, enciklopédikus jellegű, 18–19. nemesi családi magánkönyvtára a könyveken kívül számos hírlapot is magában foglal. Ezek az örökölt, megvásárolt és előfizetett sajtótermékek közéleti tájékozódását segítették, szépirodalmi műveltségét alakították, illetve mezőgazdasági szakismereteinek elmélyítéséhez járultak hozzá. Ghyczy hírlapgyűjteményét a korszakban hasonló formátumú politikus, Eötvös József (1813–1871) vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetve a hasonló pályát bejárta Mogyoróssy János (1805–1893) Békés vármegyei uradalmi számtartó, történész könyvtárával kívánom összehasonlítani. Arra a kérdésre is keresem a választ, hogy az egyes hírlapok miként jutottak Ghyczy Ignác birtokába.

Kulcsszavak: művelődéstörténet, könyvtártörténet, sajtótörténet, 19. század

Ignác Ghyczy's newspaper collection

In my presentation, I will introduce the newspaper collection of Ignác Ghyczy (1799–1870), a book collector and Member of Parliament from Komárom. Ignác Ghyczy's private library, which was extremely complex in terms of subject matter and language and encyclopedic in nature, included numerous newspapers in addition to books. These inherited, purchased, and subscribed press products helped him stay informed about public affairs, refined his literary education, and contributed to the deepening of his agricultural expertise. I would like to compare Ghyczy's newspaper collection with the libraries of József Eötvös (1813–1871), politician, Minister of Religion and Public Education, and János Mogyoróssy (1805–1893), estate accountant of Békés County and historian, who had similar careers during the same period. I am also looking for an answer to the question of how the individual newspapers came into the possession of Ignác Ghyczy.

Keywords: cultural history, library history, press history, 19th century

FORRÓ LAJOS

egyetemi docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Délvidék Kutató Központ

Magyarkanizsai emberek, sorsok a XX. század első felében a helyi sajtó tükrében

Az előadás a Magyarkanizsán megjelenő Potisje–Tiszavidék, illetve későbbi nevén Magyarkanizsai Tiszavidék című hetilap (1926–1943) forrásanyagára építve vizsgálja a város társadalmának mindennapjait a XX. század első felében. A helyi sajtó elemzésén keresztül feltárja, miként reagált a városi közösség az impériumváltásokra, illetve milyen hatásai voltak ennek a túlélési stratégiák, az alkalmazkodás és az identitásformálás szintjén. Az előadás kitér a társadalmi rétegződés, az öltözködési és fogyasztási szokások, a szórakozási formák és a házassági minták bemutatására. Külön hangsúlyt kap a sajtó normateremtő és közvetítő szerepe a helyi közösség életében. A haditudósítások és külpolitikai hírek változásai érzékeltetik a háború közeledtének pszichológiai hatását is. Az elemzés rávilágít arra, hogy a helyi lap nem pusztán események közvetítője volt, hanem aktív formálója a közösségi értékrendnek. A vizsgált időszak sajtóanyaga sajátos lenyomatát adja egy impériumváltásokkal tarkított város hétköznapi életének alakulásáról.

Kulcsszavak: Vajdaság, Magyarkanizsa, sajtó, impériumváltás

People and Life Paths in Magyarkanizsa in the First Half of the 20th Century as Reflected in the Local Press

The presentation examines the everyday life of the town's society in the first half of the 20th century on the basis of the source material of the weekly newspaper Potisje–Tiszavidék, later published under the title Magyarkanizsai Tiszavidék (1926–1943). Through an analysis of the local press, it explores how the urban community responded to the changes of sovereignty and what effects these shifts had on strategies of survival, adaptation, and identity formation. The presentation addresses issues of social stratification, patterns of dress and consumption, forms of leisure, and marriage practices. Particular emphasis is placed on the normative and mediating role of the press in the life of the local community. Changes in war reporting and foreign policy coverage illustrate the psychological impact of the approaching war. The analysis highlights that the local newspaper was not merely a transmitter of events but an active shaper of the community's value system. The press material of the period provides a distinctive imprint of the transformation of everyday life in a town marked by successive changes of sovereignty.

Keywords: Vojvodina, Magyarkanizsa, press, change of empire

GORCSA OSZKÁR

egyetemi adjunktus – SZTE Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Történeti Intézet,
Modernkori Magyar Történeti Tanszék

Egy válság krónikája – Az első világháború a nagybecskereki Torontál tükrében

Az előadás a nagybecskereki Torontál hetilap anyagán keresztül vizsgálja az első világháború alatti hátország mindennapjait és társadalmi folyamatait 1918 októberéig. Nagybecskerek, Torontál vármegye székhelye, a Monarchia déli kapujában fekvő, multiethnikus város volt, ami különösen érzékeny közegnek bizonyult a szigorú cenzúra alatt megjelenő sajtó számára.

A háború első szakaszában (1914–1915) a lap a magyar lojalitás erősítését szolgálta, többek között a hadikölcsönök nyilvános támogatásával és a frontról érkező, gyakran eltúlzott hadifogoly-jelentésekkel. A háború elhúzódásával (1916–1917) a Torontál egyre inkább a gazdasági nehézségek és az ellátási problémák krónikájává vált, ami a közigazgatás fokozatos gyengülését jelezte.

1918-ra a központi győzelmi retorika és a helyi valóság közötti ellentmondás nyilvánvalóvá vált. A kisiparosok és a helyi gazdasági szereplők anyagihiány miatti elégedetlensége a társadalmi bizalom megrendülését és a közigazgatás működőképességének elvesztését vetítette előre.

Kulcsszavak: Torontál, Nagybecskerek, első világháború, hátország, propaganda, cenzúra

A Chronicle of a Crisis – The First World War in the Mirror of Nagybecskerek's Torontál

The paper examines the everyday life and social dynamics of the home front during World War I through the content of the Torontál weekly newspaper, published in Nagybecskerek, up to October 1918. As the seat of Torontál County and a multiethnic city located in the Monarchy's southern gateway, Nagybecskerek provided a particularly sensitive environment for the press operating under strict censorship.

In the early phase of the war (1914–1915), the newspaper sought to strengthen Hungarian loyalty, for example through public promotion of war loans and by publishing frequently exaggerated reports on prisoners of war. As the war dragged on (1916–1917), Torontál increasingly became a chronicle of economic hardship and supply shortages, reflecting the gradual weakening of administrative structures.

By 1918, the contradiction between central victory rhetoric and local realities had become evident. The dissatisfaction of local craftsmen and economic actors, caused by material shortages, signaled the erosion of social trust and foreshadowed the administrative system's loss of functionality.

Keywords: Torontál, Nagybecskerek, First World War, home front, propaganda, censorship

GYÁNI GÁBOR

akadémikus, professor emeritus – ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet

A kultúr- és mentalitástörténet regionalizmusa

A kultúr- és művelődéstörténet rendszerint nem ismeri a regionalizmus fogalmát, kizárólag nemzeti makroléptékben tájékozódik. Regionális vizsgálódásokat a földrajztudomány, a néprajztudomány és a nyelvészet folytat. A történetírásban elsősorban a gazdaságtörténet-írás fordít rá figyelmet.

Az elit kultúra vizsgálatakor, mint a szépirodalom esetében is, szintén csak elvétve merül fel a regionalizmus kérdése. A kulturális régiók jelentősége a Trianon nyomán létrejött kisebbségi magyar zárványok léteével vált nyilvánvalóvá, amit a transzilvanizmus fogalma és mozgalma is tanúsít; jóllehet a külön szellemi erdélyiség elfogadtatására már korábban is voltak törekvések, a makronemzeti integráció és a polgárosodás azonban ezeket elsöpörte.

Valójában mindig létezett szubnacionális kulturális és a mentalitást formáló térbeli tagozódás. Ezt bizonyítják azok a konkrét társadalom- és mentalitástörténeti kutatások is kézzelfogható módon, amilyen egyebek közt a magyar egyetemi tanárok prosopográfiai vizsgálata. Ez azon a premisszán alapul, hogy a tudományos karrierék és a tudósi világnézet háttérében jól azonosítható felekezeti-művelődési alakzatok hatottak, melyeket a származás több generációt átfogó feltárásával lehet megragadni, egyúttal térbelileg lokalizálni. Így kijelölhető egy református identitásrégió, amely komolyan befolyásolta a 19–20. századi magyar tudáselit rekrutációját és szellemi arculatát.

Kulcsszavak: néprajzi csoport, nyelvjárás, transzilvanizmus, prosopográfia, református identitásrégió

Regionalism of the Cultural and Mentality History

History of the culture and mentality regularly does not apply in her own practice the perspective of the region and regionalism and has been concerned exclusively with researching the national macrolevel. The regional studies are pursued mainly by geography, ethnography and linguistics. In terms of the historical scholarship, the economic history-writing is alone to take into account the subnational territorial developments. The problem of regionalism is also lacking in the study of history of the elite culture, as it may be observed in the case of the belles-lettres. The importance of the cultural regions became evident only in the aftermath of Trianon, with the appearance of the Hungarian minority enclaves outside the state borders. This has been evidenced by the notion of Transylvaniam, an intellectual movement which aimed at creating a distinctive intellectual climate within the macro-national domain; it, however, had actually some anticipations which were then annihilated by the macro-national integration.

There actually has always existed a kind of cultural and mentality particularity at a subnational level. This may best be justified by studying the socio-cultural origins of the nineteenth- and twentieth-centuries scholarly elite on a microlevel, the university professors per se. The

prosopography of them reveals among others that one can identify a definite Calvinist identity region which did a large impact both on the intellectual profile of the would-be professors and the recruitment mechanism of them in the 19th and 20th century alike.

Keywords: ethnographic group, linguistic dialect, Transylvanism, prosopography, Calvinist (Protestant) identity region

Újfajta szerepben – az első (fény)képek a szabadkai hírlapokban (1891–1919)

Az első sajtóillusztrációkat közlő lapok Szabadkán a 19. század utolsó évtizedében jelentek meg. A Szabadság melléklapjaként terjesztett Vasárnap 1891 és 1892 között adott közre illusztrált tartalmakat, míg az Achilles testgyakorlási versenylap 1892-ben mutatott be első ízben nyomtatott fényképeket. Az 1890-es évektől kezdődően a város sajtóélete fokozatosan bővült. A széles körű és színes repertoárt kínáló kiadványok jellemzően azonos szerkesztési sémát alkalmaztak. A lapszámokat vezércikk nyitotta, ezt tárcák és rövidhír rovatok követték, majd több oldalt is megtöltő hirdetések zárták. Újdonságként a hírlapokban a vizuális kommunikáció eszközei – rajzok és fényképek – is elkezdtek feltűnni. A kutatás a szabadkai napi- és hetilapok – többek között a Bácskai Ellenőr, a Szabadkai Közlöny, a Szabadkai Hírlap, a Bácskai Szemle, a Szabadka és Vidéke, a Bácskai Hírlap, az Igaz Szó, a Szabadkai Friss Ujság, a Bácsmegyei Napló, Bácskai Napló és a Hétfői Ujság – 1891 és 1919 között megjelent számaiban fellelhető grafikai elemek számbavételére vállalkozik. Célja a (fény)képhasználat sajtóbeli funkcióinak feltárása, valamint a különböző sajtóillusztrálási formák meghonosodásának és elterjedésének korai szakaszába való betekintés.

Kulcsszavak: sajtótörténet, fényképhasználat, hírlap, Szabadka, 19. század vége és 20. század eleje

In a new role – the first (photo)images in Szabadka (Subotica) newspapers or magazines (1891–1919)

The first newspapers which published press illustrations appeared in Szabadka in the last decade of the 19th century. Vasárnap, the supplement of the paper Szabadság contributed illustrated content between 1891 and 1892, while the Achilles physical training and competition page presented printed photographs for the first time in 1892. Beginning with the 1890s, the city's press life gradually expanded. Publications offering a wide and colorful repertoire typically used the same editorial scheme. The issues opened with editorials, followed by feuilletons and short news columns, and then closed with advertisements that filled several pages. As a novelty, visual communication tools – drawings and photographs – also began to appear in newspapers. The research intends to identify graphic elements found in the issues of Szabadka's daily and weekly newspapers – including Bácskai Ellenőr, Szabadkai Közlöny, Szabadkai Hírlap, Bácskai Szemle, Szabadka és Vidéke, Bácskai Hírlap, Igaz Szó, Szabadkai Friss Ujság, Bácsmegyei Napló, Bácskai Napló and Hétfői Ujság – published between 1891 and 1919. Its aim is to explore the functions of (photo)image use in journalism, and to gain insight into the early stages of the establishment and spread of various forms of press illustration.

Keywords: press history, use of photographs, newspaper or magazines, Szabadka (Subotica), late 19th and early 20th century

KLESTENITZ TIBOR

tudományos munkatárs – Nemzeti Közszerológati Egyetem

kutatócsoport-vezető – MNMKK Országos Széchényi Könyvtár, Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

A Szegeden rendezett országos katolikus nagygyűlés (1909) sajtórepresentációja

A katolikus nagygyűlések műfaja eredetileg német nyelvterületen született meg 1848-ban, majd kisvártatva európai jelenséggé vált. A nagygyűlések a modernitás kihívásaira adott válaszként jöttek létre, hogy a katolikusok a terjedő vallási közömbösséggel és az antiklerikalizmussal szemben erőt demonstráljanak. A nagygyűlések 1900-ban jelentek meg intézményes formában Magyarországon is, és gyorsan a hazai katolikus közélet legfontosabb eseményei közé emelkedtek. 1947-ig 33 rendezvény megtartására került sor, amelyek helyszíne két esetet leszámítva mindig Budapest volt. Az egyik kivételt az 1909. augusztus 29–31. között, Szegeden rendezett országos katolikus nagygyűlés jelentette.

Az előadás arra vállalkozik, hogy ennek az eseménynek a sajtórepresentációját vizsgálja meg, felmérve azt, hogy a rendezők kommunikációs célkitűzései, vagyis a katolikus társadalmi mozgalom értékrendjének és jövőképeinek közvetítése, vonzó alternatívaként való megjelenítése, a támogatottság és az erő felmutatása mennyiben voltak elérhetőek a bizonytalan politikai környezetben, a katolikus Néppárt részvételével működő kormánykoalíció tarthatatlan helyzete által meghatározott politikai viszonyok között.

Kulcsszavak: dualizmus, katolikus nagygyűlések, Katolikus Néppárt, tömegrendezvények

Press coverage of the National Catholic Congress held in Szeged (1909)

The genre of Catholic Congresses originated in German-speaking countries in 1848 and soon became a European phenomenon. The assemblies were created as a response to the challenges of modernity, allowing Catholics to demonstrate their strength in the face of spreading religious indifference and anticlericalism. The Catholic Congresses appeared in Hungary in institutional form in 1900 and quickly rose to become one of the most important events in Hungarian Catholic public life. By 1947, 33 such events had been held, all but two of them in Budapest. One exception was the national Catholic Assembly held in Szeged from August 29 to 31, 1909. The presentation undertakes to examine the press coverage of this event, assessing the extent to which the organizers' communication objectives – namely, conveying the values and vision of the Catholic social movement, presenting it as an attractive alternative, and demonstrating support and strength – were achievable in an uncertain political environment, under political conditions defined by the untenable situation of the governing coalition involving the Catholic People's Party.

Keywords: age of Dualism, Catholic Congresses, Catholic People's Party, mass organisations

KOVÁCS KÁLMÁN ÁRPÁD

tudományos főmunkatárs – VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár
egyetemi adjunktus – NKE Nemeskürty István Tanárképző Kar

A délvidéki református ébredés sajtónyilvánossága (1881–1914)

A „református Délvidék” kifejezés a valamikori Békés-bánáti Egyházmegyét jelentette. Ez volt az ország legnagyobb területű egyházmegyéje, a kisebb területű Tiszáninnen egyházkerülettel összevethető nagyságú. Népesedésében azonban nagyon eltérő adottságú területeket egyesített magában. Míg Hódmezővásárhely, Szentés, Makó vagy Békés környéke tömbreformátusságúnak is tekinthető volt, a szegedi vagy a bánági nagytájhoz tartozó részei a más vallású tengerekbe ékelt legtörpébb szórványoknak voltak tekinthetőek. A diaszpóratudat és a „magyarság legtávolabbi végvárai”-tudat, valamint a korabeli vasúthálózat-kiépülés miatt a magyar református sajtónyilvánosságban „Délvidék” néven a korábbi magterülethez kapcsolódott a Nagykanizsa–Fiuméig tartó református missziói terület, valamint a Bácskába benyúló telepítés, vagy a baranyai Háromszögben és Szlavóniában élő, gyakran rendkívül ősi maradék.

A szórványreformátusság fenyegetett helyzetét, nemzetiségi és vallási disszimilációját először az 1830-as években érzékelt a magyar közvélemény. Ez a református lelkigondozás nélkül élő diaszpóra számossága részben belső vándorlás következtében terjedt ki. Ezt a belső vándorlást leginkább az ország gazdasági átrendeződése hozta létre, de később némileg közrejátszott benne a Délvidékre irányuló tudatos állami telepítési politika, és sajátos módon az a tény is, hogy a köztisztviselői-közalkalmazotti réteg tagjai között a reformátusok egyértelműen felülreprezentáltak voltak. A „délvidéki református ébredés” kifejezés az angolszász világban akkorra már elterjedt „awakening(s)” és „revival(s)” szó magyarításából és térpercepciósfelfogáshoz kötéséből alakult ki. Keletkezését katalizálta, hogy a nazarénizmus sikeres terjedéséről először Hódmezővásárhelyről (1863), majd Stanistyből (Bács-Bodrog vm., 1867) érkeztek hírek. Bonyolította a helyzetet, hogy az 1881-ben létrejött magyarországi református közegyház a Bácskában és a Bánságban 13 német nyelvű református gyülekezettel is rendelkezett.

Az előadás Rácz Károly, Kecskeméti Ferenc, Szalay József, Fekete Gyula, Venetianer Sándor példáján keresztül mutatja be, hogy pozitív mintáikul leginkább a korabeli Glasgow és Elberfeld (bécsi közvetítéssel) szolgáltak; a lelkipásztorkodásnak olyan problémákon keresztül kellett érvényesülnie, amely fontos korabeli társadalomtükörként is értelmezhető; hogy munkájuk segítésére szolgált saját (gyakran egyszemélyes) sajtójuk; hogy a tevékenységük számukat és súlyukat messze meghaladó egyház- és országos közéleti mozdító erővel rendelkezett a korabeli belmissziói mozgalom kialakulásában. Mindezen állítások korabeli sajtóreceptációs és vitaelemzési vizsgálatok segítségével támaszthatóak alá.

Kulcsszavak: Magyarországi Református Egyház, református Délvidék, ébredés, belmissziós mozgalom, sajtóprotestantizmus

Press Coverage of the Protestant Awakening in the Délvidék (Southlands) from 1881 to 1914

The expression “Protestant Southlands” (“református Délvidék”) refers to the former Békés-Bánát Diocese. Territorially speaking, it was the largest diocese in the country, about the same size as the Cistibiscan (Tiszáninnen) Church District. However, the territories consolidated within its boundaries varied greatly in terms of size of population. While the towns of Hódmezővásárhely, Szentes, Makó and Békés could be considered as a Protestant bloc, the parts of the district that belonged to the Szeged or Banat (Bánság) landscape were more akin to scattered islands in a multi-religious sea. Through their diaspora mindset and belief that they were the “most distant fortresses of the Hungarians” (“magyarság legtávolabbi végvárai”), as well as the construction of the railway network at the time, the Protestant mission territories from Nagykanizsa to Fiume, the settlement reaching into Bácska and the often exceptional ancient remnant of people residing in the Baranya Triangle and Slavonia were all connected to the earlier core territory referred to as the “Southlands” (“Délvidék”) in the Hungarian Protestant press. Hungarian public opinion first took notice of the ethnic and religious discrimination faced by the scattered Protestant communities in the 1830s. The sheer size of this diaspora, which lacked Protestant pastoral care, arose in part as consequence of domestic migration, which was mainly driven by the economic reorganization of the country. Later, however, it was somewhat affected by the explicit resettlement policies of the state, which transplanted people into the Southlands, and the fact that Protestants were clearly overrepresented in the class of people making up civil servants and public employees. Forming through its connection to spatial perception, the Hungarian expression “délvidéki református ébredés” comes from English (“ébredés” can be translated as “awakening” or “revival”) and was already widely known in the English-speaking world. That news of the successful expansion of Nazarenism had initially arrived from Hódmezővásárhely (in 1863) and later Stanistry (Bács-Bodrog County in 1867) catalyzed its formation. That the modern Hungarian Reformed Church, established in 1881, also tended to thirteen German-speaking Protestant congregations in Bácska and Banat further complicated the situation.

Through the examples of Károly Rác, Ferenc Kecskeméti, József Szalay, Gyula Fekete and Sándor Venetianer, the presentation attempts to demonstrate that contemporary Glasgow and Elberfeld (with Vienna as intermediary) served as the primary positive models; that in its own validation, pastoral care had to deal with issues that could also be interpreted as important contemporary mirrors of society; that the pastors’ work was assisted by their own press (often operated by a sole person); and that their endeavors far exceeded their actual size and weight in the evolution of the contemporary Inner Mission Movement while also serving as a catalyst in religious and national public life. Contemporary press materials and studies of debate analyses provide support for all of the claims made above.

Keywords: Reformed Church in Hungary, Protestant Southlands, awakening, Inner Mission Movement, Protestant press

MEDGYESI KONSTANTIN

főiskolai docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A magyar Pimpernel? A magyar Forrest Gump? A tömegkommunikáció címkéi a szegedi autójavító műhely volt vezetőjéről

Libik Györgyöt elfelejtette a magyar közemlékezet, pedig saját jogán is részese lehetne a politikatörténetnek: a második világháború idején Szent-György Albert vejeként tagja volt a nemzeti ellenállásnak és komoly embermentő tevékenységet folytatott; a koalíciós években az újjáépítés idején a budapesti hidak egyik koordinátora és persze ne feledkezzünk meg arról sem, hogy Nagy Imre földművelésügyi miniszter munkatársaként mint a szegedi autójavító műhely vezetője a benzinellátásban segédkezett a Dél-alföldi földosztásban.

1956-ban Nagy Imre köréhez tartozott, a parlamenti dolgozók képviselője, a forradalom leverése után kalandos körülmények között hagyta el az országot. Svédországban kezdett új életet. A Kádár-korszakban emigránsként próbálta az állambiztonság beszervezni – sikertelenül. Libik megélte a rendszerváltozást.

Amikor a rendszerváltozás környékén több életútinterjút adott, akkor gyakran úgy jellemezték embermentő tevékenységét, hogy ő volt a Magyar Pimpernel. Manapság inkább a Magyar Forrest Gumpként emlegetik amiatt, hogy ő volt a kisember, aki ott volt a történelemfordító nagy pillanatokban.

Kulcsszavak: II. világháború, koalíciós évek, 1956-os forradalom, rendszerváltozás, embermentés, állambiztonság

The Hungarian Pimpernel? The Hungarian Forrest Gump? Mass media labels for the former manager of a car repair shop in Szeged

György Libik has been forgotten by the Hungarian public, even though he could be part of political history in his own right: during World War II, as the son-in-law of Albert Szent-György, he was a member of the national resistance and carried out serious life-saving activities; during the coalition years of reconstruction, he was one of the coordinators of the Budapest bridges, and of course we must not forget that as a colleague of Minister of Agriculture Imre Nagy and head of the Szeged car repair workshop, he assisted in the distribution of gasoline during the land distribution in the Southern Great Plain.

In 1956, he belonged to Imre Nagy's circle, representing parliamentary workers, and left the country under adventurous circumstances after the revolution was crushed. He started a new life in Sweden. During the Kádár era, the state security service tried to recruit him as an emigrant, but without success. Libik lived through the change of regime.

When he gave several interviews about his life around the time of the regime change, his life-saving activities were often described as those of the Hungarian Pimpernel. Nowadays, he is

more often referred to as the Hungarian Forrest Gump because he was the little man who was there at the great moments that changed history.

Keywords: World War II, coalition years, 1956 revolution, regime change, rescue operations, state security

A katolikus egyház szerepe Elek társadalmi és kulturális életében 1900–1960 között

A XVII. századra szinte teljesen elnéptelenedett Elek helységet 1724-ben báró Harrukern János György német telepeseikkel népesítette be. A település az I. világháborúig töretlenül fejlődött, a trianoni békeszerződést követően határmenti kisvárossá vált elveszítve piacainak jelentős részét. Elek történetében újabb törést jelentett a II. háborút követő időszak, amikor a német lakosság nagy részét (közel 5.000 főt) kényszermunkára hurcolták vagy telepítették ki. A településen maradt vallásos német lakosság nemzetiségi és vallási identitásában bekövetkező válságot a szocializmus ideológiája mentén újjászerveződő társadalom tovább mélyítette.

A német jelenlét meghatározta a település identitását, kulturális hagyományait, épített örökségét. A helyi katolikus egyház a település fejlődésének jelentős szereplője volt. Előadásom célja bemutatni a helyi identitást meghatározó és formáló gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőket, különös tekintettel az 1900-1960 közötti időszakra. Kutatásom során szekunder forrásokból, elsősorban helytörténeti tanulmányokból gyűjtöttem adatokat, amelyeket kiegészítettem a plébánián vezetett Historia Domus kötetekben és a korabeli sajtóban megjelent információkkal.

Kulcsszavak: társadalom, kultúra, vallás, identitás, helyi egyház

The Role of the Catholic Church in the Social and Cultural Life of Elek from 1900 to 1960

By the 17th century, Elek had become almost completely depopulated, and in 1724, Baron János György Harrukern repopulated the area with German settlers. The settlement developed steadily until World War I, but after the Treaty of Trianon, it became a small border town, losing a significant portion of its markets. The period following World War II marked another turning point in Elek's history, as a large part of the German population (nearly 5,000 people) was taken away for forced labor or relocated. The remaining religious German population faced a crisis in their national and religious identity, further deepened by the ideology of socialism that reorganized society.

The German presence shaped the town's identity, cultural traditions, and architectural heritage. The local Catholic Church played a significant role in the development of the settlement. The aim of my presentation is to highlight the economic, social, and cultural factors that define and shape local identity, with particular emphasis on the period between 1900 and 1960. In my research, I gathered data from secondary sources, primarily from local historical studies, which I supplemented with information from the volumes of Historia Domus kept at the parish and from contemporary press articles.

Keywords: society, culture, religion, identity, local church

PETHEŐ ATTILA

főiskolai docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Délvidék Kutató Központ

Kommunistaellenesség a két világháború közötti felvidéki egyházi sajtóban¹

Előadásomban két, a két világháború között, a Felvidéken megjelenő sajtóorgánium írásából meríték. Ezek közül is leginkább két szerző, a katolikus Bíró Lucián és a református Csekes Béla bolsevikekkel/kommunistákkal kapcsolatos gondolatait ismertetem meg a hallgatósággal. A Szűz Mária Új Virágos Kertje és a Református Világszemle című lapokat egyaránt a Csehszlovákiában adták ki és több ezer példányban fogyott, amivel véleményformáló tényezői voltak a magyar közösség társadalmának. Mindkét lap szerkesztői tisztában voltak azzal, hogy a sajtó kezében van a jövő formálásának a lehetősége, de tudták azt is, hogy a saját egyházaik tagjaihoz jut majd el leginkább az üzenetük.

Kulcsszavak: kommunizmus, magyar kisebbség, Csehszlovákia, református egyház, katolikus egyház

Anti-communism in the Upper Hungarian church press between the two world wars

In my presentation, I draw on articles published in two press outlets in Upper Hungary between the two world wars. Of these, I will focus on the views of two authors, the Catholic Lucián Bíró and the Reformed Béla Csekes, on the Bolsheviks/Communists. The newspapers Szűz Mária Új Virágos Kertje (The New Flower Garden of the Virgin Mary) and Református Világszemle (Reformed World Review) were both published in Czechoslovakia and sold in thousands of copies, making them opinion-forming factors in Hungarian community society. The editors of both newspapers were aware that the press had the power to shape the future, but they also knew that their message would reach the members of their own church most effectively.

Keywords: communism, hungarian minority, reformed church, roman catholic church, Czechoslovakia

¹ „Funded by the EU Next Generation EU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No.09I03-03-V05-00014“

PETŐ BÁLINT

főiskolai docens – SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Délvidék Kutató Központ

Mailáth György országbíró meggyilkolása, a korabeli sajtó tükrében²

Átfogó kutatásunkban azokat a dualista Magyarországon – tehát 1867 és 1918 között – történt bűncselekményeket vizsgáljuk, amelyek elkövetőt végül jogerősen halálra ítélték, és ki is végezték őket. Mivel az egyes eseményekhez kapcsolódó hivatalos dokumentumok döntő többsége a XX. század során megsemmisült, az elsődleges – és sajnos gyakran kizárólagos – forrásokat a korabeli napi- és hetilapok jelentik. Azonban a múlt feltárása így sem lehetetlen vállalkozás, hiszen – tekintve a kiegyezés után az üzleti szempontokat mindjobban előtérbe helyező nyomtatott tömegtájékoztatás szenzációéhségét – az orgánumok előszeretettel és többnyire nagy részletességgel számoltak be a különböző bűnesetekről, főleg a legnagyobb hírértékkel bíró emberölésekről, rablógyilkosságokról. Természetesen nagyfokú forráskritikával kell kezelni valamennyi sajtóterméket, amelyek akkoriban még számos téves információt tartalmaztak – az egyes újságok összehasonlító elemzésén kívül jelentős segítséget nyújtanak a pontosabb kép felrajzolásában a szerencsére szinte hiánytalanul fennmaradt egyházi anyakönyvek, valamint a néhány helyen szintén megőrzött fogolytörzskönyvek.

A számos ügy közül jelen előadásban azt az esetet igyekszünk bemutatni, ami a legnagyobb társadalmi és sajtóvisszhangot váltotta ki annak idején: Mailáth György országbíró 1883-as budapesti meggyilkolását. A három elkövetőt 1884 februárjában a fővárosban kivégezték. A prezentációban igyekszünk különös hangsúlyt fektetni a korabeli hírlapok szerepére, amelyek nem csupán közvetítői, hanem bizonyos szempontból alakítói is voltak az eseményeknek.

Kulcsszavak: kriminalisztika, dualizmus, sajtó, halálbüntetés, Mailáth György, Budapest

The Murder of Chief Justice György Mailáth, as Reflected in the Contemporary Press

In our comprehensive research, we examine those crimes committed in Dualist Hungary – that is, between 1867 and 1918 – in which the perpetrators were ultimately sentenced to death by final judgment and were in fact executed. Since the vast majority of the official documents connected to these events were destroyed during the twentieth century, the primary – and unfortunately often the exclusive – sources are the contemporary daily and weekly newspapers. Yet uncovering the past is not an impossible undertaking even under these circumstances, for in the era following the Compromise, printed mass media – increasingly driven by commercial considerations – avidly reported on various criminal cases, usually in great detail, especially those involving killings and murderous robberies with the highest news value. Naturally, all press materials must be approached with considerable source criticism, as they still contained

² A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klasztere támogatta. A szerző a „Halálbüntetés a dualista Magyarországon – a korabeli sajtó tükrében” kutatócsoport tagja. (The research was supported by the Humanities and Social Sciences Cluster of the Centre of Excellence for Interdisciplinary Research, Development and Innovation of the University of Szeged. The author is a member of „The death penalty in dualist Hungary – in the light of the contemporary press” research group.)

numerous inaccuracies at the time. In addition to comparative analysis of the individual newspapers, the nearly complete surviving church registers and the prisoner record books preserved in some locations provide significant assistance in producing a more accurate picture.

Among the many cases, this presentation seeks to introduce the one that generated the greatest social and press reaction at the time: the 1883 murder in Budapest of Chief Justice György Mailáth. The three perpetrators were executed in the capital in February 1884. In the presentation we aim to place particular emphasis on the role of the contemporary newspapers, which were not only mediators of events but, in certain respects, also shapers of them.

Keywords: criminalistics, dualism, press, death penalty, György Mailáth, Budapest

TÓTH MARCELL

levéltáros – MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára

PhD-hallgató – PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Vélt, valós, vágyott(?) – a terror és színei a világtól elvágott szegedi sajtóban

Szegeden 1919 tavaszára sajátos politikai és katonai helyzet alakult ki. A város négy részre szakadt. A város központja és környéke francia, Újszeged és Szeged-Alsótanya szerb, a város által bérelt Tápai-rét román megszállás alatt állt. Szeged-Felsőtanya a magyar kommunisták irányítása alatt maradt.

A francia megszállás az első hónapokban tisztán katonai jellegű volt, de a tanácsköztársaság kikiáltása után a franciák a politikai életbe is beleszóltak. A megszállók elzárták a várost a tanácsköztársaság uralma alatt maradt területektől. Az újságok és a hírek hosszú kerülő úton jutottak el a városba. Bonyolította a helyzetet a szegedi ellenforradalmi kormányok megalakulása. A kormányok tagjai és támogatói általában jobboldaliak voltak, az újságírók viszont baloldaliak. Az újságírók és a nyomdászok sztrájkja miatt egy ideig nem jelentek meg az újságok Szegeden.

Előadásomban arra keresem a választ, hogy miként mutatták be a terrort, különösképpen a vörösterrot a cenzúrázott szegedi sajtóban. Van-e eltérés a különböző médiumok szerkesztési gyakorlata között? Milyen hírek nem kerültek be az újságokba? A naplók, visszaemlékezések alapján megvizsgálom, milyen hírek terjedtek a polgárok között a terrorról. Megpróbálom megállapítani, hogy milyen forrásokból származhattak a szegedi kormánytagok, a sajtó és a lakosság információi.

Kulcsszavak: ellenforradalom, erőszak, francia megszállás, Szeged, terror

Perceived, real, desired(?) – terror and its colors in the Szeged press, cut off from the world

By the spring of 1919, a unique political and military situation had developed in Szeged. The city was divided into four parts. The city center and its surroundings were under French occupation, Újszeged and Szeged-Alsótanya were under Serbian occupation, and Tápai-rét, leased by the city, was under Romanian occupation. Szeged-Felsőtanya remained under the control of the Hungarian communists.

The French occupation was purely military in nature in the first few months, but after the proclamation of the Hungarian Soviet Republic, the French also interfered in political life. The occupiers cut off the city from the areas that remained under the control of the Hungarian Soviet Republic. Newspapers and news reached the city via long detours. The situation was complicated by the formation of counterrevolutionary governments in Szeged. The members and supporters of these governments were generally right-wing, while journalists were left-wing. Due to a strike by journalists and printers, no newspapers were published in Szeged for a time.

In my presentation, I seek to answer the question of how terror, especially red terror, was portrayed in the censored press in Szeged. Were there differences between the editorial practices of different media outlets? What news stories did not make it into the newspapers? Based on diaries and memoirs, I will examine what news about the terror spread among the citizens. I will attempt to determine the sources of information for the members of the Szeged government, the press, and the population.

Keywords: counterrevolution, French occupation Szeged, terror, violence

Vonat közeleg Brassó vármegyéből. Menekülés Torontálba és Bácskába a román betörés nyomán

A Brassó és Kisküküllő vármegye magyar, valamint német lakosságát Torontálba és Bácskába irányították, miután 1916. augusztus 27-én a királyi Románia hadat üzent a Monarchiának, és a lakosság menekülni kezdett. A négy hónapig tartó kálvária eseményeiről elsősorban a délvidéki sajtóból értesülünk, legyenek azok rendeletek, a menekültek elhelyezési címei, vagy egyéb hírek, amelyek a befogadók és menekültek viszonyát illeti.

Kulcsszavak: Brassó vármegye, Kisküküllő vármegye, Torontál, Bácska, sajtó, menekültek, első világháború

A Train Approaches from Brassó County. Flight to Torontál and Bácska in the Wake of the Romanian Invasion

The Hungarian and German populations of Brassó and Kisküküllő counties were directed to Torontál and Bácska after Royal Romania declared war on the Monarchy on August 27, 1916, and the civilian population began to flee. Information about the events of this four-month-long ordeal comes primarily from the southern Hungarian press, whether in the form of decrees, addresses for the accommodation of refugees, or other news concerning the relationship between the host communities and the refugees.

Keywords: Brassó County, Kisküküllő County, Torontál, Bácska, press, refugees, World War I

VERÓK ATTILA

egyetemi tanár – Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Intézet, Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszék

„Ifjú százszok” – „öreg százszok”. Az erdélyi százszok sajtóügy mozgalmas évszázadai

Az Erdélyben élő százszok rendszeres hírlap- és sajtótörténetének kezdete a felvilágosodás korába nyúlik vissza, megteremtése pedig idősebb Martin Hochmeister (1740–1789) nevéhez fűződik. Nagyszebenben ugyanis ő indította el az első erdélyi folyóirat, a Siebenbürger Zeitung kiadását 1784-ben. Halála (1789) után fia, ifjabb Martin Hochmesiter lépett apja nyomdokaiba, és megkezdte az első magyar nyelvű erdélyi folyóirat, az Erdélyi Magyar Hírvivő megjelentetését 1790-től. A népszerű periodikum mellett tudományos folyóiratokat is kiadott: Siebenbürgische Quartalschrift (1790–1801), Siebenbürgisches Intelligenzblatt (1793–1805), Siebenbürgische Provinzialblätter (1804–1824). A Nagyszebenből, majd Kolozsvárról induló kezdetek után gazdag sajtóügy bontakozott ki az erdélyi százszok körében. A regionális értelmiség által életre hívott és működtetett lapok politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális kérdések tekintetében ugyan nagy véleménykülönbségeket mutattak fel (polarizálódott csoportjaik az „ifjú százszok” (Jungsachsen) és az „öreg százszok” (Altsachsen) szimbolikus tömörülései voltak), az erdélyi németiség fennmaradásának, megtartásának központi kérdésében azonban homogén hozzáállást tanúsítottak a kezdetektől a 20. század végéig.

A rendkívül gazdag sajtótermés mögött (csupán Nagyszebenben 200-nál is többféle sajtótermék látott napvilágot 1784 és 1944 között) egyfajta idealizmus által vezérelt oktatási-nevelési, szakmai és nemzeti elkötelezettség húzódozott meg, amely a jelentős kisebbségben lévő százszok intellektuális kompenzációjaként értelmezhető az erdélyi viszonyok között.

A kommunizmus idején az erdélyi németiség sajtóorgánumainak száma drasztikusan lecsökkent, tartalmuk szigorú pártfelügyelet alá került. Az olvasók részéről ekkoriban vált jellemzővé az ún. sorok közötti olvasás technikája. A rendszerváltozást (1989) követően a sajtószabadság beköszöntött ugyan Romániában is, ám a német nyelvű lapok szerkesztői és olvasói is jelentős mértékben köddé váltak, mivel nagy számban hagyták el véglegesen az országot. Napjainkra az erdélyi százszok sajtótermékek száma minimálisra csökkent, olvasói pedig szinte teljesen eltűntek.

Kulcsszavak: Erdély művelődéstörténete 18–20. sz., erdélyi százszok, sajtótörténet, Románia

„Young Saxons” – „Old Saxons”. The eventful centuries of the Transylvanian Saxon press

The beginning of the regular newspaper and press history of the Saxons living in Transylvania dates back to the Age of Enlightenment, and its creation is linked to the name of Martin Hochmeister the Elder (1740–1789). In Sibiu, he launched the first Transylvanian periodical, the Siebenbürger Zeitung, in 1784. After his death (1789), his son, Martin Hochmesiter the Younger, followed in his father's footsteps and began publishing the first Hungarian-language Transylvanian periodical, the Erdélyi Magyar Hírvivő, from 1790. In addition to the popular periodical, he also published scientific journals: Siebenbürgische Quartalschrift (1790–1801), Siebenbürgisches Intelligenzblatt (1793–1805), Siebenbürgische Provinzialblätter (1804–

1824). After the beginnings in Sibiu and then Cluj-Napoca, a rich press culture developed among the Transylvanian Saxons. Although the newspapers, founded and run by the regional intelligentsia, showed great differences of opinion on political, economic, social and cultural issues (their polarized groups were symbolic groups of the “young Saxons” (Jungsachsen) and the “old Saxons” (Altsachsen), they nevertheless demonstrated a homogeneous attitude on the central issue of the survival and preservation of the Transylvanian German identity from the beginning until the end of the 20th century.

Behind the extremely rich press output (more than 200 different press products were published in Sibiu alone between 1784 and 1944) lay a kind of idealistic educational, professional and national commitment, which can be interpreted as intellectual compensation for the Saxons, who were a significant minority, in the Transylvanian conditions.

During the communist era, the number of press outlets of the Transylvanian Germans was drastically reduced, and their content came under strict party supervision. At that time, the so-called reading between the lines technique became typical for readers. After the change of regime (1989), freedom of the press was restored in Romania, but the editors and readers of German-language newspapers were significantly reduced, as a large number of them left the country permanently. Today, the number of Transylvanian Saxon press products has decreased to a minimum, and their readers have almost completely disappeared.

Keywords: Cultural history of Transylvania 18th–20th centuries, Transylvanian Saxons, press history, Romania

Kiadó: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Felelős kiadó: a Kar dékánja

Nyomdai előkészítés: Pető Bálint